

Алла Болотнікова,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загального мовознавства та іноземних мов
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка».
ORCID: 0000-0003-4781-7475
a.p.bolotnikova@gmail.com

ВОКАТИВ ЯК ІНДИКАТОР ПОЗИТИВНОЇ ВВІЧЛИВОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

У статті проаналізовано прагматичні характеристики вокатива з погляду позитивної ввічливості в польській та українській комунікативних культурах. Поділяючи думку більшості дослідників, що кличний відмінок репрезентує значення привернення й підтримання уваги, дослідниця акцентувала увагу на здатності комунікативних партнерів за допомогою вокатива керувати процесом інтеракції, використовуючи прагматичну стратегію впливу на емоційний стан адресата. Пояснено вживання вокатива, з погляду реалізації стратегії позитивної ввічливості, а також відповідних пресупозицій. Доведено, що кличний відмінок є одним із маркерів репрезентації мовця через значення емоційності, доброзичливості, поваги, щирості, іноді інтимності. Авторка наголошує, що вокатив демінутивів модифікує комунікативні стосунки співрозмовників у бік ефективнішого спілкування шляхом демонстрування позитивного й доброзичливого ставлення до адресата. Мовець дбає про психологічну близькість із реципієнтом, який, відчуючи, що адресат його шанує, є відкритий до діалогу, охочий до співпраці й порозуміння. Кличний відмінок маркує залучення адресата в персональну сферу адресанта. Наголошено, що існує чітка кореляція між уживанням кличного відмінка й зверненням до тієї ж особи. Вокатив впливає на комунікативний процес, а його вживання реалізовує прагматичну стратегію впливу на адресата, скорочуючи соціальну та персональну дистанції. Комунікативно-прагматична стратегія кличного відмінка реалізується через планування співрозмовниками своєї поведінки, яка спрямована передовсім на реципієнта через окреслення його соціальної ролі й репрезентацію взаємин між інтерактантами. Кличний відмінок, репрезентуючи значення привернення й підтримання уваги як первинних категорійних ознак, вирізняється з-поміж інших прагмем ввічливості, значення яких посилюють різноманітні інтенсифікатори, зокрема суфікси, присвійні займенники, поширювачі, повтори, інверсія тощо.

Ключові слова: вокатив, індикатор, інтенсифікатор, антропоніми, партикулятиви, позитивна ввічливість, комунікативні партнери.

Alła Bołotnikowa. Wokatyw jako wskaźnik grzeczności pozytywnej (na przykładzie języka polskiego i ukraińskiego)

Artykuł analizuje pragmatyczną charakterystykę wołacza w kontekście grzeczności pozytywnej w polskich i ukraińskich kulturach komunikacyjnych. Podzielając opinię większości badaczy, że wołacz wyraża znaczenie przyciągania i utrzymywania uwagi, autor podkreśla zdolność mówcy do kontrolowania procesu komunikacyjnego za pomocą wołacza, realizując pragmatyczną strategię wpływania na sferę intelektualną i emocjonalną adresata. Użycie wołacza jest uzasadnione w wyniku wdrożenia pozytywnych strategii grzecznościowych oraz założeń komunikacyjnych i pragmatycznych. Udowodniono, że wołacz jest szczególnym środkiem reprezentacji adresata: okazywania szacunku i poważania, dobrej woli, szczerości, emocjonalności oraz intymności. Autor podkreśla, że wołacz deminutywny modyfikuje relacje komunikacyjne rozmówców w kierunku bardziej efektywnej komunikacji poprzez demonstrowanie pozytywnego i przyjaznego nastawienia

do adresata. Mówiący dba o psychologiczną bliskość z odbiorcą, który czując, że adresat go szanuje, jest otwarty na dialog, chętny do współpracy i porozumienia się. Wołacz jest sposobem na włączenie adresata w sferę osobistą mówiącego. Podkreśla się, że istnieje wyraźna korelacja między użyciem wołacza a zwracaniem się do tej samej osoby. Wołacz koreluje ze zdolnością do „kontrolowania” procesu komunikacyjnego, co charakteryzuje jego użycie jako pragmatyczną strategię wpływania na sferę intelektualną i emocjonalną adresata, polegającą na zmniejszaniu dystansu. Pragmatyczna strategia użycia wołacza jest realizowana w kognitywnym planowaniu przez mówiącego jego zachowania ukierunkowanego na osobowość adresata poprzez wskazanie jego roli społecznej i reprezentowanie relacji między interaktorami. Wołacz, wyrażający znaczenie przyciągania i utrzymywania uwagi to jego podstawowe cechy kategorialne, wyróżnia się spośród innych pragmatyk grzecznościowych. Znaczenie pragmatyk wokalizacyjnych jest wzmacniane przez intensyfikatory (rozszerzenia atrybutywne, zaimki dzierżawcze, sufiksy, powtórzenia, inwersje itp.)

Słowa kluczowe: wokalizacja, wskaźnik, intensyfikator, antroponimy, uszczegółowienia, pozytywna grzeczność, partnerzy komunikacyjni.

Alla Bolotnikova. Vocative as an Indicator of Positive Politeness (on the Example of Polish and Ukrainian)

The article analyses the pragmatic characteristics of the vocative in terms of positive politeness in Polish and Ukrainian communicative cultures. Sharing the opinion of the majority of researchers that the vocative case expresses the meaning of attracting and maintaining attention, the author emphasises the ability of the speaker to control the communicative process through the vocative, implementing a pragmatic strategy of influencing the intellectual, volitional and emotional spheres of the addressee. The use of the vocative is substantiated as a result of the implementation of positive politeness strategies and communicative and pragmatic presuppositions. It is proved that the vocative case is a special means of representing the addressee: demonstrating respect, goodwill, sincerity, emotionality and intimacy. The author emphasises that the deminitive vocative modifies the interlocutors' communication relations towards more effective communication by demonstrating a positive and friendly attitude towards the addressee. The speaker cares about psychological closeness with the recipient, who, feeling that the addressee respects him or her, is open to dialogue, willing to cooperate and understand. The vocative case is a means of including the addressee in the speaker's personal sphere. It is emphasised that there is a clear correlation between the use of the vocative case and addressing the same person. The vocative correlates with the ability to 'control' the communicative process, which characterises its use as a pragmatic strategy of influencing the intellectual, volitional and emotional spheres of the addressee, which consists in reducing the distance. The communicative and pragmatic strategy of the vocative case is implemented in the speaker's planning of their behaviour aimed at the addressee's personality by indicating his/her social role and representing the relationship between interactants. The vocative case, expressing the meaning of attracting and maintaining attention as primary categorical features, stands out among other pragmemes of politeness. The meaning of vocalisational pragmemes is enhanced by intensifiers (attributive extenders, possessive pronouns, suffixes, repetition, inversion, etc.)

Key words: vocative, indicator, intensifier, anthroponyms, particularisations, positive.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. У репрезентації інтенцій комунікативних партнерів важливу роль відіграють лінгвальні одиниці, що вможливають вплив на них. Одним із таких мовних засобів реалізації впливу є вокатив, тобто кличний відмінок. Розгортання комунікативного акту тісно пов'язане з демонструванням адресанта свого ставлення до адресата. З-поміж багатьох індикаторів вираження емоційної оцінки особливе місце посідає кличний відмінок, оскільки він не лише вказує на комунікативну позицію адресата, а характеризує його та оприявлює ставлення (оцінку) до нього.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Морфологічним ознакам кличного відмінка у відмінковій парадигмі польської та української мов присвячено численні дослідження [1; 2; 8; 5; 6; 9; 10 та інші праці]. У слов'янському мовознавстві утвердилася думка про необхідність розрізнення чотирьох різновидів кличного відмінка разом з відповідними функційними характеристиками емотивних відтінків: «1) семантично складний кличний (кличний адресата – потенційного суб'єкта дії); 2) семантично складний кличний акцентованого адресата й відповідно нейтралізованого суб'єкта; 3) кличний ідентифікуючий полісемантичний; 4) кличний однокомпонентного речення як конденсат адресатно-предикатно-суб'єктної структури» [8, с. 79]. Так, український учений І. Вихованець зауважує, що взагалі грамема кличного відмінка знаходиться в досить таки складних відношеннях з відмінковим значенням, оскільки «первинне індивідуальне значення кличного становить складне об'єднання первинних індивідуальних значень інших відмінків і супровідного невідмінкового значення» [3, с. 166]. Українська дослідниця відмінкової парадигми Н. Костусяк здійснила також комплексне дослідження грамеми кличного відмінка й розглядає його на тлі синтаксичного рівня мови, учена обґрунтувала первинні та вторинні семантико-синтаксичні, формально-синтаксичні й комунікативні ознаки, указала на внутрішню та зовнішню транспозицію кличного відмінка і довела, що в «ієрархічній організації семантичного відмінка «адресат» особливе місце посідає його морфологічний репрезентант – кличний відмінок» [5, с. 114]. Більшість дослідників сходяться на тому, що кличний відмінок здебільшого має значення семантичної ролі не власне учасника комунікативної ситуації, а більше учасника мовленнєвого акту, він накладається на іменування адресата, утворюючи те, що в традиційній граматиці переважна більшість вчених називає звертанням [1; 5; 6 та інші]. Варто відмітити, що основне граматичне значення вокатива репрезентоване особливою синтаксичною функцією – звертання, яке «посідає одне з провідних місць у комунікативній співпраці адресанта й адресата і виражає високу прагматичну спрямованість на адресата, створюючи ефект його присутності» [1, с. 80]: *Szanowna Pani, chcielibyśmy Pani przywitać bardzo serdecznie, Skarbie, napijesz się kawy? Panie Karolu ... mój złoty panie Karolu ... niech pan nic cioci nie mówi ... A coś miałbym powiedzieć, przecież ciocia pozwoliła iść Kamie* (W. Reymont); *Panie doktorze, witam, jak się to mówi po polsku, witam na starych śmieciach, ale jakie to piękne i bogate śmiecie, panie doktorze...* (M. Patkowski); *Шановний наставнику, професоре всежиттєвих наук, Степане, вибачаюсь, до цього часу все ще не знаю, як Вас по ... учителю Степане Батьковичу, чи Степане Матьковичу, якщо Ви віддаєте перевагу матері перед батьком* (Ю. Пересічанський); *Олеже Юрійовичу, – силкуючись перекричати грім двигуна, запитую я. – Ви вірите в можливість масштабного російського вторгнення?* (Є. Стеблівський); *Ми вас уже чекаємо. Всеволоде Казимировичу! Давайте вашу книжку* (В. Нестайко); *Анастасіє Михайлівно, а так. Робота така, як же. Як тільки ви щезли, я відразу запідозрив, що тут щось нечисте. Іванько каже, ви лягли в лікарню. Я обдзвонив усі довідкові лікарень нема вас* (В. Шкляр); *Пане полковнику, зупиніть потяг, я встану ... я спішу до мами* (П. Панч), тобто під час звертання, адресант оприявлює свою інтенцію встановити комунікативний контакт з адресатом та досягти бажаного результату спілкування. Н. Костусяк переконливо резюмує, що саме кличний відмінок, який виконує роль репрезентанта семантичної грамеми «адресат», «формує периферію адресатної парадигми. Такого статусу вокатив набуває, по-перше, у зв'язку зі складною функцією, що дає змогу кваліфікувати його як компонент з адресатно-суб'єктним значенням або конденсат адресатно-суб'єктно-предикатної структури, і по-друге, через обмежене коло іменникової лексики (лексичний вияв грамеми кличного – назви істот або персоніфікованих предметів)» [5, с. 117].

Численні дослідження кличного відмінка, як в україністиці, так і в полоністиці, демонструють, що для функційного опису вокатива важливим є урахування як його граматичних і семантичних властивостей, так і доцільність його вживання як індикатора певного комунікативного смислу, наприклад: «а) установити гарні міжособистісні стосунки,

б) зменшити психологічну напругу, в) демонструвати ставлення до комунікативного партнера, г) підвищити комунікативну позицію реципієнта [1, с. 85]. Саме значення кличного відмінка, виражене за допомогою флексії, полягає в досягненні спеціального комунікативного завдання – установити, підтримувати, регулювати мовленнєвий контакт, тобто він має адресатно-суб'єктивну семантику. Звичайно, не всі виокремлені науковцями функції кличного відмінка як прагмеми є актуальними для дискурсу ввічливості, тому вважаємо за потрібне в цій статті зосередитися лише на вокативі, який є індикатором вираження позитивної ввічливості.

Мета статті – описати комунікативно-прагматичні характеристики вокатива з погляду вираження позитивної ввічливості в польській та українській комунікативних культурах.

Вокатив має яскраво виражений прагматичний характер: установлює мікроклімат спілкування, його тональність, створює такі передумови комунікативного акту, які б сприяли успішному вирішенню прагматичного завдання, що й зумовило **актуальність цього дослідження**.

Виклад основного матеріалу. Особливістю емотивного вокатива є те, що емоційне забарвлення накладається на інші значення прагмеми (привернення та підтримання уваги, ідентифікації, спонукання до дії), але прямо до них не зводиться. Так, польська дослідниця А. Плавецька справедливо наголошує, що «ця функція пов'язана з вираженням емоцій і з усіма вербальними проявами. До неї належать, наприклад, реакції, що вказують на конкретні почуття, виявлені відправником у процесі комунікації, а також кличний характер самого вокативного сегмента» [10, s. 134], а дослідниця прагматичних кліше Н. Баландіна запропонувала прототипове значення таких висловлень: «хочу, щоб обрана мною особа знала, що вона викликає в мене симпатію і що моя акція призначена для неї, тому вимагаю уваги» [1, с. 85].

Емоційно-виражальна функція найбільш адекватно відображається в кличному відмінку антропонімів та партикулятивів, які маркують інтенцію мовця, створюючи доброзичливу атмосферу спілкування і сигналізують про те, у яких взаєминах перебувають комунікативні партнери (дружніх, приятельських, родинних тощо): *Jestem, **mamusiu**, wszystko jest w porządku; Tatusiu, gdzie ty chcesz iść? Kiedy wrócisz? Nie będę, **dziadziu**, tak mówiła, już nie; Więc mnie przegoniłaś, **kochana siostrzyczko**, ale w tej sprawie wolę pozostać w tyle; **Моя хороша дівчинко!** Андрій Карпович. Ну, а тепер співають. Правда, **taty**? Трішки заспіваємо й до роботи. Ну, **панове**, яку? Іван Стратонович. Давайте «Як умру, то похороните» ... (В. Винниченко), **Зиночко, Зинусю! Що ти задумала? Хіба, хіба ж можна? Бог з тобою! Зинусю! Я тебе не пущу. Скажи, що ти цього не зробиш, скажи, що ти не отруїшся?** (В. Домонтович); радості, привітання: *Dzień dobry **Panie Mariuszu!** Jak się Pan dzisiaj miewa?; **Сестронько! Люба моя! Братику!** Де ти тут узався? Вони обнялися. В цей час внизу, над річкою, забив на сполох дзвін* (В. Малик) тощо. Так, дослідниця граматичних індикаторів, зокрема кличного відмінка, вираження категорії ввічливості в українській мові А. Болотнікова зазначає, що «антропонімам найбільш властива ідентифікуюча функція, але паралельно з вокативністю, демонструють повагу до адресата, ступінь близькості, приятелі, а також можуть вказувати на статусну різницю комунікантів» [2, с. 52], а вживання партикулятивів є найбільш ефективним у звертанні до реципієнта, якого з адресантом пов'язують приятельські стосунки, спільні інтереси, дружба, іноді родинні зв'язки. Важливо, що мовці під час вибору оптимального мовного маркера враховують не лише інтенцію адресанта, а також рівень взаємовідносин між комунікантами. З-поміж найбільш поширених партикулятивів можна виокремити декілька груп: а) на позначення родинних взаємин: *дідусю, бабусю, тату, мамо, брате, сестро, сину, доню, свате, свахо, куме, кумо*; б) на позначення дружніх взаємин: *приятелю, приятелько, друже, подруго, товаришу, товаришко*; в) на позначення гендерно зумовлених взаємин: *чоловіче, жінко, хлопче,**

дівчино; г) на позначення ситуативно зумовлених взаємин: *побратиме, посестро, ювіляре, ювілярко, колего, колежанко, земляче, землячко* тощо.

Вокатив, як прагмема, не вказує на індивідуальні характеристики адресата, а переважно маркує тип стосунків, на основі яких, на думку мовця, будується етикетна мовленнєва взаємодія. Тобто для аналізу прагмеми вокатива як складника комунікативної культури важливою є інтенція адресанта позитивного характеру – доброзичливість, прихильність, теплота, радість, захоплення, ніжність, любов, ласка тощо. Реалізація інтенції відправника залежить як від його висхідної установки, так і від рівня його персональної дистанції з адресатом, від взаємин між комунікативними партнерами, які можуть бути нейтральними або суб'єктивно мотивованими. Це дає змогу говорити про наявність емоційно-оцінного характеру звертання і про його характеризувальну функцію в мовленні. Необхідний зразок комунікативних стосунків, маркованих кличним відмінком, визначається мовцем з урахуванням таких пресупозицій: ставлення до реципієнта (фамільярне, товариське, неофіційне, нейтрально-ввічливе, увічливе, шанобливе, гіперувічливе тощо); характеристика адресанта і адресата; рівень психологічної близькості та соціальна й персональна дистанція. На адресатно-суб'єкту семантику вокатива часто накладається емоційно-оцінна семантика: *Synku... Obiecuję ci, że się nauczę! I zatańczymy! Dziecinko, musisz o siebie dbać, pomożemy ci, nie martw się! Ладочко, сонечко, намалюй, будь ласка, коника! Маріє, кохана, я обов'язково втечу по дорозі на каторгу, як би вони не стерегли мене, втечу і тебе од них вирву, і тоді вже ніхто нас не розлучить* (В. Дрозд). Якщо кличний відмінок імені слугує приверненням уваги адресата, то кличний відмінок «афектоніма» (за О. Мокляк) задає нову ілокутивну мету – маркує ставлення мовця до реципієнта без його характеристики. Часто таке розмежування значень репрезентованих кличним відмінком має певні труднощі, оскільки його функційний статус співвідноситься з комунікативною ситуацією й ідентифікуючі компоненти збігаються з елементами емоційної оцінки інтерактантів. З погляду цього, нам видається важливим звернути увагу на те, що в такій ситуації комунікативні партнери будують двовекторну стратегію взаємодії: по-перше, вони послуговуються стереотипним звертанням, по-друге, за допомогою різнотипних мовних маркерів вони створюють індивідуально марковану лінгвальну одиницю. На подвійний характер таких одиниць указують більшість дослідників, оскільки вони з одного боку дозволяють адресату ідентифікувати себе як одержувача повідомлення, а з іншого – в апелятиві часто демонструється ставлення мовця до адресата [1; 5; 6 та інші].

Інтенція мовця в комунікативному акті часто есплікується оцінними антропонімами та партикулятивами, ужитими в кличному відмінку. Варто наголосити, що здебільшого цього можна досягти використовуючи мовні одиниці, які містять оцінний елемент у вживанні кличного відмінка з семантикою звертання, а також за допомогою використання суфіксальних засобів: *braciszku, mamusiu, tatusiu, siostrzyczko, córeczko, dziadziu. Wiesz ty co, braciszku! zrób mi ty też tak, jak ja tobie zrobiłem, i zaprowadź mnie pod szubienicę* (Basnie polskie), *Małgosiu! Ej, Małgosiu! po nocy, po lesie! Powiedz, jakiż cię zły duch, jaka wściekłość niesie* (A. Fredro); *Ладонько, Сергійку, мамцю, мамусю, ненько, таточку, татуню, бабусенько, дідунечку, сестронько, донечко, синку, синочку, кумасю, подруженько, Матусенько. Рідна моя, як я за тобою скучила! За твоїм голосом, за твоїми очима, лагідними руками. Як я скучила за цим словом: до-ця. Яке воно ніжне, правда ж, ма?* (Л. Баграт); *Ірюсю, дитино, то навіщо ти тоді виходила за нього заміж?* (Є. Кононенко) тощо. Звертаючись до близьких людей, комунікативні партнери найчастіше вдаються до використання на їх позначення демінутиви, ужиті в кличному відмінку. Саме завдяки такій комунікативно-прагматичній стратегії мовець має змогу реалізувати такі тактики: підкреслено шанобливе ставлення до комунікативного партнера, скорочення персональної дистанції між ними, а також демонстрування доброзичливості. Реєстр спілкування – невимушений [7, с. 66]. Мовці, послуговуючися демінутивами в кличному відмінку, мають на меті репрезентувати позитивне ставлення до комунікативного партнера, довіру, щирість,

що сприяє приязній та невимушеній атмосфері спілкування. Відома славістка А. Вежбицька переконливо зауважує: «з-поміж усього на особливу увагу заслуговує доброзичливе ставлення до комунікативного партнера. Щирість, доброта, відкритість та довіра у взаєминах інтерактантів пов'язані з культурним скриптом, що реалізується здебільшого у вербальній і невербальній комунікації: відчуваю щось добре у відношенні до тебе, тому, говорячи щось тобі, я хочу зробити для тебе щось приємне» [11, s. 166–167]. Такі вокативи модифікують комунікативні взаємини інтерактантів, набуваючи ознак результативного спілкування, саме завдяки засвідченню добре налаштованого позитивного, приязного та доброзичливого ставлення до реципієнта, тому для адресанта є важливим позитивний психологічний зв'язок з адресатом, оскільки «комунікант, який відчуває, що його шанують, поважають та цінують більш відкритий до взаємодії, більш охочий до кооперації і, що важливо, до взаєморозуміння» [9, s. 78]. Національно специфічною ознакою польської та української комунікативних культур, що маркує ввічливе спілкування, є послуговування демінутивами, ужитими в кличному відмінку при звертанні до адресата, з яким адресант не пов'язаний родинними зв'язками – явище так званого прагматичного зсуву. Це також є свідченням приязного та щирого ставлення до співрозмовника: *Mamuśka, no co ty taka dzisiaj... Braciszku! Otożes mnie uszczęśliwił! Wieczna pociecha!* (E.Orzeszkowa); *Пробач, сестронько мила, що відволікаю тебе частими звертаннями! Допоможи мені, братику милий, написати заяву до суду! Синку, допоможи мені підвестися! Немічна я стала! Мамінко люба, мені тебе Бог послав! Сестронько мила, дай води напиться! Доцю, не підкажеш, де знаходиться відділення банку? Донецько, огірочки скільки коштують? Дякую тобі, синопчку, повік не забуду!*; багато прикладів міститься в епістолярії: *Braciszku, potału! Sam mówileś, że jeszcze zawcześnie, zbyt młodzi* (Pisma A. Mickiewicza); *Braciszku Adamie! Złatawszy znaczną część niegdyś naszej ojczyzny, kochanej Polski* (Korespondencje), *Śluchaj, mój drogi: wiem, że ludzie gadają, że jesteśmy zrujnowani, a przynajmniej w bardzo złych interesach* (Pisma H. Sienkiewicza). Це явище є більш характерним для епістолярію українських письменників, який детально проаналізувала українська дослідниця Н. Журавльова в дисертаційній роботі: *Коханий брате!* (І. Карпенко-Карий до П. Саксаганського); *Прощай, моя любочко, моя надія, моя сестро кохана!* (І. Франко до О. Рошкевич); *Спасибі тобі, моя доню любая, моя єдина, що ти мене хоч у Дрездені згадала* (Т. Шевченко до Марко Вовчок) тощо [4]. Кличний відмінок демінутивів репрезентує сферу індивідуальних міжособистісних взаємин співрозмовників в Інтернет-комунікації: *Hej Asiu 🍌 Pewnie będzie tutaj dużo różnych rad od bardzo różnych osób* (<https://forum.jestemfit.pl/sukcesy-w-odchudzaniu/16844-chcesz-schudnac.html>); *Kasiu oczywiście że żaden dietetyk nie zaleci tabletek* (<https://forum.jestemfit.pl/sukcesy-w-odchudzaniu/19293-najlepsze-kapsulki-ktore-pomoga-schudnac.html>); *Пані, Наталю-Чорнобилянчко, прийде сам, ось побачиш* (<http://www.ukrcenter.com/Форум>); *Україночко, головне, щоб Ваш коханий вважав, що так і треба* (Там само). Кличний відмінок так званих *ніків* сприяє налагодженню ефективної взаємодії та психологічного контакту, які зі свого боку впливають на створення ввічливої атмосфери спілкування, маркують доброзичливе ставлення до реципієнта, сприяють збереженню його «позитивного лику» (за А. Болотніковою), а також забезпечують відчуття психологічної рівноваги та позитивного налаштування на комунікацію.

З-поміж інтенсифікаторів вокативів можна виокремити атрибутивні поширювачі з метою увиразнення оцінної характеристики співрозмовника: *drogi* (-a, -ie, -dzy), *kochany* (-a, -e, -i), *щирий* (-a), *шановний* (-a, -i), *дорогий* (-a, -i), *любий* (-a, -i), *люб'язний* (-a, -i), *ласкавий* (-a, -i), *милий* (-a, -i), *рідний* (-a, -i), *коханий* (-a, -i). Вони «відтворюють стилістичне пониження або підвищення ступеня емотивності спілкування й мають своєрідний відтінок, який дозволяє визначити характер взаємин, міжособистісну дистанцію між адресантами» [7, с. 123], репрезентують доброзичливі, щирі та приязні взаємини: *Miałam zabieg, kochana Marto. – Iwony głos jest smutny. – Nie mogłam przyjechać... Najpierw leżałam cztery miesiące z nogami do*

góry, **kochana** Marto, z zeszytą szyjką, **kochana** Marto, ale nie udało się, więc miałam zabieg, **kochana** Marto...; **Дорогий пане Євгене!** Щодо Гоголя, то ситуація така: «Гоголь» власне не є Гоголь, а Яновський. Лише дід Гоголя, одружившись з донькою аристократа Лизогуба, приєднав до свого імені ім'я «Гоголь»; **Дорогий** хлопча, як тебе звати-величати? (М. Соколян); **Любий** капітане, командуйте! (П. Загребельний); **Любий побратиме!** Господь на суд обох нас разом прийме (П. Куліш); **Ласкавий пане,** нікуди від мене не дінетесь, я живу у вашій свідомості... То тільки лев може бути левом, а орел – орлом, людина ж вмістила в собі Бога і Сатану, тож не шукайте ні Диявола, ні Господа по світу, а в собі... (Р. Іванчук); **На добридень, ласкава панно!** (Л. Кононович); дружню прихильність: **Klaro, kochanie, nikt by więcej nie zrobił, pomogłaś jej. O czym? Tomki, kochanie?** Дозволь звернутися до тебе за допомогою, **мила** подружко. **Щирий** друже, скільки літ, скільки літ! Степане, братику **рідний!** **Рідні** мої друзі, **дорогі,** чи зустрінемося ще?! Хто знає... **Любі** брати і сестри, **кохані** українці! Донечко моя **рідна,** донечко кохана, звідки ж тепер тебе виглядати? (Ю. Мушкетик); іронічно-жартівливе значення: **Kochanie, zabiłam nasze koty** (D. Masłowska); **Kochanie, poznaj moich kumpli** (nazwa filmu); **Słuchaj, mój drogi** mężu – rzekła Hieronima – **przekonałeś się, że nie zawsze rada moja była zła** (J. Korzeniowski); **Знаєш, любий мій** екс, дякую! (І. Карпа); **Знай, коханий,** я забула мрій веселкових зорепад! (І. Лончина); **Але ви, срібний** Михайлику, без пояса дрова кололи, а вітер був великий, можете поперек застудити. **Кому то треба?!** (М. Матіос) тощо. Як переконує дослідник апелютивів в українській мові М. Скаб, у висловленнях, що одночасно виконують номінативно-спонукальну та атрибутивну функцію, часто саме друга функція стає основною, а перша зміщується на другий план [6, с. 114]. Важливо наголосити, що такі інтенсифікатори мовці подекуди вживають з іншою метою (йдеться не про доброзичливе ставлення), а саме – маніпулювати адресатом: **Droga pani, jakże ja mogę się zgodzić?** (J. Broszkiewicz); **Люба пані, прошу,** не хвилюйтеся, Ви чудово виховали доньку (Т. Бережна); **Ласкавий пане,** не заслужив я догани, бо я на лан людей зганяв (С. Воробкевич) тощо.

Інтенсифікаторами вокативів також є субстантивовані прикметники, які виконують характеризуючу функцію: **Kochanie, jak się masz? Trudno, mój drogi, radość mieć na czole** (A. Szedler); **Та ви вже, дорогий,** перепросить за мою сміливість (О. Кобилянська); **Коханий, будь здоров!** (В. Стефаник); **А як ти, моя мила?** (М. Коцюбинський) тощо.

Посилюють інтимність, сердечність, близькість, довіру та щирість присвійні займенники: **Moje Kochanie!** Marsylia, 27 marca Zdrowszy daleko jestem i mocniej mogę Ci podziękować za przysłanie mi pieniędzy (J. Broszkiewicz); **Moja** pani Borowiczowa, ty wiesz, że ja cię skrzywdzić nie chcę! (S. Żeromski); **Оставайся здоров мій брате, мій** друже єдиний! (Т. Шевченко); **Будь щасливий, мій** сердечний брате! (Ю. Федькович); **Ти, моя** ягідко, **моя** небесна оленичко, не Шекспір – тож не драматизуй (Г. Тарасюк) тощо. Вони надають особливого суб'єктивного значення кваліфікації адресата, тому є засобом антропоцентричності. Варто зазначити, що присвійні займенники в постпозиції в українській мові надають вокативу особливого значення урочистості: **Подруго моя** вірна! **Подруго моя** щира! **Друзе мій,** навіть не знаю, щоб робив я без твоєї допомоги?! **Донечко моя,** зоре світова! **Сестричко моя** люба! **Побратими мої** вірні! **Донечко наша,** як ти влаштувалася в новому місті? До скорої зустрічі, **любі наші!** **Добродію мій** любий, **паноньку мій** милосердний, лишть мене тут, я більше вже не співатиму (С. Воробкевич); **Правда, правда, Добродію мій** любий! (П. Куліш); **Пане мій,** помилуйте... Відчула, як же гостро відчула на собі погляд! (Д. Гнатко); неофіційного спілкування: **Чи ви, добродію мій** Василю, сам отут, у Ключаревому саду перебуваєте? (Р. Федорів); **Спасибі тобі, друже мій** єдиний. Прочитавши твоє письмо, я перелицював свою дорогу в столицю (Т. Шевченко); **Дороженька моя** Фаїно Георгіївно, не про те було в заяві... Сімейні зради не їхня компетенція... Як з'ясувалося, цей Бєленьков аферист ще той! Ви тільки уявіть собі: він за хабарі фіктивно прописував родичів або їй зовсім сторонніх (В. Врублевський) тощо. Такі лінгвальні конструкції демонструють емоційно-оцінну характеристику комунікативного партнера, оприявлюють позитивний намір

адресанта, який свідомо використовує стилістичний засіб інверсії для підтвердження свого позитивного налаштування до комунікації. Саме вживання займенників у постпозиції репрезентує у висловленні згусток думки і почуттів. Наголосимо, що такі висловлення не є частотними в польській мові: *Babciu droga! Gdzież Jaś?* (L. Sowiński).

Висновки. Комунікативні ролі адресанта та адресата є першочерговими умовами будь-якої інтеракції, які вказують на одну з основних функцій прагмеми вокатива, а саме: привернення уваги. Аналізована в статті словоформа є першочерговим індикатором установлення контакту в різних ситуативних контекстах, що маркують ввічливу атмосферу спілкування; виконують комунікативно-прагматичне завдання підтримання ввічливої ситуації спілкування, у межах якого про щось повідомляють, про щось запитують, до чогось спонукають тощо. Вокатив, як прагмема, є індикатором позитивної ввічливості за допомогою контексту, способів творення слів; уживання присвійних займенників, поширювачів; прийому повторення; інверсії; інтонаційного оформлення. Він маркований окремим розумово-емоційним стимулом мовця, виражає його суб'єктивне ставлення до адресата, демонструючи значення поваги, доброзичливості, симпатії, співчуття, ніжності та любові. Це дослідження не претендує на вичерпний аналіз семантико-прагматичних груп вокатива як індикатора вираження позитивної ввічливості, тому перспектива наступних розвідок полягатиме в детальному аналізі емотивних вокативів та їх класифікації.

Список використаних джерел та літератури

1. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті : монографія. Київ : АСМІ, 2002. 332 с.
2. Болотнікова А. П. Кличний відмінок як індикатор категорії ввічливості в українській мові. *Sciences of Europe*. 2016. Vol. 2. № 3 (3). С. 51–56.
3. Вихованець І. Р. Система відмінків української мови. Київ : Наукова думка, 1987. 231 с.
4. Журавльова Н. М. Поетика української епістолярної ввічливості XIX – початку XX століття. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. 548 с.
5. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
6. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.
7. Телеки М. М., Шинкарук В. Д. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру. Київ : Видавництво МДГУ імені Петра Могили, 2007. 176 с.
8. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 398 с.
9. Marcjanik M. Grzeczność w komunikacji językowej. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. 166 s.
10. Pławecka A. Współczesne funkcje wołacza. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, 20, 2021. S. 129–146.
11. Wierzbicka A. Język – umysł – kultura / pod red. Jerzego Bartmińskiego. Warszawa : PWN, 1999. 593 s.

References (translated & transliterated)

1. Balandina, N. F. (2002). *Funktsii i znachennia cheskykh prahmatychnykh klishe v komunikatyvnomu konteksti* [Functions and meanings of Czech pragmatic cliches in the communicative context]. Kyiv: ASMI [in Ukrainian].
2. Bolotnikova, A. P. (2016). Klychnyi vidminok yak indykator katehorii vvichlyvosti v ukrainskii movi [Vocative Case as an Indicator of the Category of Politeness in the Ukrainian Language]. *Sciences of Europe*. Vol. 2, nr 3 (3), pp. 51–56 [in Ukrainian].
3. Vykhovanets, I. R. (1987). *Systema vidminkiv ukrainskoi movy* [The case system of the Ukrainian language]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Zhuravlova, N. M. (2012). *Poetyka ukrainskoi epistoliarnoi vvichlyvosti XIX – pochatku XX stolittia* [The Poetics of Ukrainian Epistolary Politeness of the Nineteenth and Early Twentieth Centuries]. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].
5. Kostusiak, N. M. (2012). *Struktura mizhrivnevnykh katehorii suchasnoi ukrainskoi movy* [The structure of inter-level categories of the modern Ukrainian language]. Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
6. Skab, M. S. (2002). *Hramatyka apeliatsii v ukrainskii movi* [Appeal grammar in the Ukrainian language]. Chernivtsi: Misto [in Ukrainian].

7. Teleky, M. M., Shynkaruk, V. D. (2007). *Sotsialni katehorii modusu v tekstakh epistoliarnoho zhanru* [Social categories of modus operandi in epistolary texts]. Kyiv: Vydavnytstvo MDHU imeni Petra Mohyly [in Ukrainian].
8. Vykhovanets, I. R., Horodenska, K. H. (Eds.). (2004). *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy* [Theoretical morphology of the Ukrainian language]. Kyiv: Univ. vyd-vo "Pulsary" [in Ukrainian].
9. Marcjanik, M. (2007). *Grzeczność w komunikacji językowej* [Politeness in language communication]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
10. Pławecka, A. (2021). Współczesne funkcje wołacza [Contemporary functions of the vocative]. *Studia Językoznawcze. Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny – Linguistic Studies. Synchronic and Diachronic Aspects of Polish Language Studies*, 20, 129–146 [in Polish].
11. Wierzbicka, A. (1999). *Język – umysł – kultura* [Language – mind – culture]. J. Bartmiński (Ed.). Warszawa: PWN [in Polish].

Статтю отримано 08.04.2025 року.

Прийнято до друку 02.06.2025 року.